

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2022. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.9.3>

УДК 338.4

*С. С. Нестеренко,
д. е. н., доцент, директор, Інститут економіки та менеджменту,
Університет «Україна», м.Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9090-3470>*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

*S. Nesterenko,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Director, Institute of
Economics and Management, University "Ukraine", Kyiv*

FORMATION OF COMPETITIVENESS IN ECOLOGICAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF FORESTRY ENTERPRISES

Представлений матеріал присвячено важливій проблемі обґрунтування конкурентоспроможного розвитку лісового господарства України. Визначено основні проблеми лісового господарства України та фактори, що їх обумовлюють. Наведено концептуальні напрями вирішення зазначених проблем, передбачені в існуючих нормативних документах.

Обґрунтовано стратегічні напрями та відповідні заходи щодо конкурентоспроможного розвитку лісового господарства на макрорівні, які стосуються змін податкового, митного, лісового, антимонopolного, екологічного, земельного, водного, господарського законодавств, а також прийняття відповідних нормативно-правових документів щодо забезпечення

виконання міжнародних зобов'язань України в різноманітних процесах збереження і захисту лісів, лісового біорізноманіття та сталого розвитку природокористування. Інші заходи стосуються необхідності прийняття відповідних галузевих нормативних документів, зокрема щодо формування ефективного організаційно-економічного механізму конкурентоспроможного розвитку лісового господарства, а також формування інфраструктури лісового ринку та різноманітних організаційних змін.

Сформовано стратегічні напрями конкурентоспроможного розвитку лісового господарства на мікрорівні: забезпечення ефективної системи фінансування (використання альтернативних фінансових джерел (інвестиції приватного бізнесу, страхові фонди, міжнародні гранти, лізинг); фінансування на паритетних (державні або місцеві бюджети) засадах створення системи лісових доріг та об'єктів рекреаційно-оздоровчого призначення; застосування лізингових операцій); здійснення організаційно-виробничих змін (впровадження систем екологічного та маркетингового менеджменту; оптимізація породно-вікового складу лісових насаджень; забезпечення якісної охорони лісових насаджень від пожеж, шкідників, хвороб, самовільних рубань); впровадження в галузь повноцінної системи управління якістю тощо.

The presented material is devoted to the important problem of substantiating the competitive development of forestry in Ukraine. The main problems of forestry in Ukraine and the factors determining them are determined. Conceptual directions for solving the mentioned problems provided for in the existing normative documents are presented.

The strategic directions and appropriate measures for the competitive development of forestry at the macro level, which relate to changes in tax, customs, forestry, antimonopoly, environmental, land, water, economic legislation, as well as the adoption of relevant regulatory and legal documents to ensure the fulfillment of Ukraine's international obligations, are substantiated in various processes of preservation and protection of forests, forest biodiversity and sustainable development of nature management. Other measures relate to the need to adopt relevant industry regulatory documents, in particular regarding the

formation of an effective organizational and economic mechanism for the competitive development of forestry, as well as the formation of the infrastructure of the forest market and various organizational changes.

Strategic directions for the competitive development of forestry at the micro level have been formed: ensuring an effective financing system (use of alternative financial sources (private business investments, insurance funds, international grants, leasing); financing on a parity basis (state or local budgets) for the creation of a system of forest roads and recreational and health facilities; use of leasing operations); implementation of organizational and production changes (implementation of ecological and marketing management systems; optimization of the species-age composition of forest plantations; ensuring high-quality protection of forest plantations from fires, pests, diseases, arbitrary felling); implementation of a full-fledged quality management system in the industry, etc.

Ключові слова: конкурентоспроможний розвиток, лісове господарство, стратегічні напрями, нормативно-правове забезпечення, фінансово-економічний механізм.

Keywords: competitive development, forestry, strategic directions, regulatory and legal support, financial and economic mechanism.

Постановка проблеми. Лісове господарство є важливим складовим елементом економіки України, оскільки, крім того, що забезпечує державу сировиною для багатьох галузей промисловості, воно ще є основою для здійснення господарської діяльності, яка передбачає створення робочих місць і виготовлення продукції, а отже, формування внутрішнього валового продукту. Лісове господарство, до того ж, має вагомe значення для сталого розвитку агропромислового комплексу, а також для продовольчої та енергетичної безпеки країни.

Сучасний стан лісів України, який є результатом численних змін нормативного регулювання та економічних реформ в діяльності лісового господарства протягом останніх десятиріч, не може характеризуватись як задовільний. Це доводить існуючий (недостатній) запас деревини у віці головного користування у порівнянні із запасом еталонних насаджень, значна

частка насаджень з недопустимо низькою часткою головних порід у складі мішаних насаджень та незадовільна товарна структура насаджень [1, с. 310].

Для вирішення зазначених проблем виникає необхідність розробки стратегії розвитку лісового господарства, яка б забезпечувала його конкурентоспроможний розвиток, що вимагає окремого наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних вчених, які досліджували проблеми конкурентоспроможного розвитку лісового господарства України слід відмітити наукові доробки І.Антоненко, Я.Бойко, Р.Дубаса, О.Дребот, Я.Коваля, І.Лицура, Є.Мішеніна, М.Шершуна, О.Фурдичка, І.Ярової та інших. Їх праці присвячені обґрунтуванням окремих напрямів соціо-еколого-економічного розвитку лісової галузі. Системного дослідження (особливо на різних ієрархічних рівнях) стратегічного реформування і обґрунтування шляхів конкурентоспроможного розвитку лісового господарства не здійснювалося, що обумовило необхідність проведення досліджень зазначеної проблематики.

Формулювання цілей статті. Розробка стратегічних напрямів конкурентоспроможного розвитку лісового господарства на макро- та мікрорівні з визначенням основних заходів щодо їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на значний потенціал вітчизняного лісового сектора, його управління та використання не є ефективним, не відповідає сучасним вимогам і потребує вдосконалення. Серед основних проблем лісового господарства України можна виділити такі [2]:

- недосконала нормативно-правова база щодо ведення лісового господарства та лісових відносин;
- недосконалість управління лісами, що підпорядковуються різним органам державної та місцевої влади;

- відсутність правових та економічних механізмів стимулювання запровадження природоохоронних технологій або їх елементів, охорони, захисту, відновлення лісів;
- зростання антропогенного навантаження на лісові екосистеми; глобальна зміна клімату;
- недосконалість фінансового та економічного механізму розвитку лісового господарства;
- недосконалість податкової бази, яка не враховує довгострокового періоду лісовирощення;
- рівень середньої зарплати нижчий від загальнодержавного;
- зростання попиту на внутрішньому ринку деревини;
- ріст самовільних рубок, самозахватів земель лісогосподарського призначення, неналежний правовий статус лісової охорони.

Для подолання зазначених вище проблем існує необхідність розробки державної стратегії розвитку лісового господарства, яка б забезпечувала розвиток лісового господарства шляхом підвищення ефективності управління, багатоцільового використання лісових ресурсів та корисних властивостей лісу. Основними завданнями стратегії повинні бути [3, с. 202]:

- удосконалення нормативно-правової бази в галузі лісового господарства та її гармонізація з міжнародними принципами сталого розвитку та управління лісами;
- оптимізація структури лісогосподарських підприємств та організацій;
- збільшення лісистості території до науково обґрунтованого оптимального рівня;
- наросування ресурсного і екологічного потенціалів лісів;
- збереження біологічного різноманіття лісових екосистем;
- посилення стійкості лісових екосистем до негативних факторів навколишнього середовища, антропогенного навантаження, змін клімату;
- вирішення лісівничо-екологічних проблем регіонів;
- ефективне використання лісових ресурсів на ринкових засадах;

- удосконалення економіко-фінансового механізму;
- підвищення прибутковості ведення лісового господарства в лісозабезпечених регіонах;
- сприяння вирішенню соціально-економічних проблем місцевих громад;
- посилення правового захисту працівників лісової охорони;
- розвиток лісогосподарської науки і освіти;
- розширення міжнародного співробітництва;
- інформування громадськості про стан лісового господарства, залучення до прийняття рішень щодо використання природного потенціалу лісів, екологічне виховання [4, с. 70].

Шляхи та засоби розв'язання проблем полягають у проведенні реформування лісового господарства з використанням позитивного вітчизняного та міжнародного досвіду, поєднанні заходів державної підтримки та впровадження ринкових механізмів у лісовому господарстві, збереженні переважно державної власності на ліси, зокрема [5, с. 130]:

1. Підвищення ефективності управління лісовим господарством.
2. Реформування економічної та фінансової системи ведення лісового господарства.
3. Вдосконалення ведення лісового господарства.
4. Ефективне використання лісових ресурсів.
5. Міжнародне співробітництво, яке передбачає приєднання України до європейського процесу щодо збереження і захисту лісів.

На основі вищезазначеного, сформуємо стратегічні напрями конкурентоспроможного розвитку лісового господарства на макроекономічному рівні:

а) удосконалення нормативно-правової бази: розробка Національної лісової політики України, входження України до глобальної всесвітньої сфери природокористування, зокрема щодо проблем змін клімату, транскордонного антропогенного забруднення тощо; можливість

функціонування ринкових форм лісокористування та переробки лісової сировини, позастатутних об'єднань; регулювання експорту лісових ресурсів з урахуванням максимального задоволення потреб держави та вітчизняних споживачів; зміни в оподаткуванні процесів лісозаготівлі, лісокористування та імпорту високотехнологічного обладнання; передача земель лісогосподарського призначення в розпорядження єдиного органу центральної виконавчої влади (окрім комунальних);

б) формування ринку лісових продуктів: функціонування лісових бірж, страхових компаній, кластерів, індустріальних парків, спільних підприємств тощо; створення позастатутних об'єднань у формі індустріальних парків, кластерів тощо; розвиток елементів фондового ринку та ринку заставних операцій;

в) ефективна система фінансування: формування Державного фонду розвитку лісового господарства; кредитні преференції щодо стимулювання комплексного енергоощадного використання лісів та поглибленої переробки деревини; зменшення рівня оподаткування підприємств галузі, що обумовить ріст їх прибутковості; впровадження механізму державних гарантій при співпраці з іноземними інвесторами;

г) організаційна трансформація: здійснення повноцінної інвентаризації та обліку лісових ресурсів шляхом реформування діяльності лісовпорядчих організацій; оптимізація кількості державних лісогосподарських підприємств; розвиток практичної лісогосподарської науки і освіти; забезпечення досягнення оптимального рівня лісистості на основі прийняття відповідних цільових програм.

В таблиці 1 наведено стратегічні напрями та відповідні заходи щодо конкурентоспроможного розвитку лісового господарства на макрорівні, які, в першу чергу стосуються змін податкового, митного, лісового, антимонопольного, екологічного, земельного, водного, господарського законодавств, а також прийняття відповідних нормативно-правових документів щодо забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України

в різноманітних процесах збереження і захисту лісів, лісового біорізноманіття та сталого розвитку природокористування. Лише за умови їх здійснення можливо забезпечити розвиток лісових підприємств та лісового господарства в цілому.

Таблиця 1. Стратегічні напрями конкурентоспроможного розвитку лісового господарства (макрорівень)

№	Напрями	Заходи
I	Нормативно-правове забезпечення (національне та міжнародне)	а) розробка Національної лісової політики України; б) входження України до глобальної всесвітньої сфери природокористування, зокрема щодо проблем змін клімату, транскордонного антропогенного забруднення тощо; в) можливість функціонування ринкових форм лісокористування та переробки лісової сировини, позастатутних об'єднань; г) регулювання експорту лісових ресурсів з урахуванням максимального задоволення потреб держави та вітчизняних споживачів; д) зміни в оподаткуванні процесів лісозаготівлі, лісокористування та імпорту високотехнологічного обладнання; е) передача земель лісогосподарського призначення в розпорядження єдиного органу центральної виконавчої влади (окрім комунальних)
II	Формування ефективного ринку лісових продуктів	а) функціонування лісових бірж, страхових компаній, кластерів, індустріальних парків, спільних підприємств тощо; б) створення позастатутних об'єднань у формі індустріальних парків, кластерів тощо; в) розвиток елементів фондового ринку та ринку заставних операцій
III	Система фінансування	а) формування Державного фонду розвитку лісового господарства; б) кредитні преференції щодо стимулювання комплексного енергоощадного використання лісів та поглибленої переробки деревини; в) зменшення рівня оподаткування підприємств галузі, що обумовить ріст їх прибутковості; г) впровадження механізму державних гарантій при співпраці з іноземними інвесторами
IV	Організаційна трансформація	а) здійснення повноцінної інвентаризації та обліку лісових ресурсів шляхом реформування діяльності лісовпорядчих організацій; б) оптимізація кількості державних лісогосподарських підприємств; в) розвиток практичної лісогосподарської науки і освіти; г) забезпечення досягнення оптимального рівня лісистості на основі прийняття відповідних цільових програм

**Розроблено автором*

Інші заходи стосуються необхідності прийняття відповідних галузевих нормативних документів, зокрема щодо формування ефективного організаційно-економічного механізму конкурентоспроможного розвитку лісового господарства, а також формування інфраструктури лісового ринку та різноманітних організаційних змін, що забезпечать необхідний конкурентний рівень функціонування галузі.

В таблиці 2 відображено стратегічні напрями та відповідні заходи щодо конкурентоспроможного розвитку лісового господарства на мікрорівні, зокрема:

а) ефективна система фінансування: використання альтернативних фінансових джерел (інвестиції приватного бізнесу, страхові фонди, міжнародні гранти, лізинг) шляхом укладання договорів державно-приватного партнерства; фінансування на паритетних (державні або місцеві бюджети) засадах створення системи лісових доріг та об'єктів рекреаційно-оздоровчого призначення; застосування лізингових операцій тощо;

б) організаційно-виробнича трансформація: впровадження систем екологічного та маркетингового менеджменту; оптимізація породно-вікового складу лісових насаджень; забезпечення якісної охорони лісових насаджень від пожеж, шкідників, хвороб, самовільних рубань; екологічна освіта населення та участь громадськості в еколого-економічному розвитку лісового господарства;

в) впровадження системи управління якістю: постійний моніторинг щодо об'єктивної оцінки лісоресурсного потенціалу та ефективності процесів лісокористування та лісовідновлення; впровадження системи відстеження походження деревини; лісова сертифікація, стандартизація, аудит і ліцензування; модернізація техніко-технологічного обладнання для ефективного здійснення лісозаготівельної, лісокультурної та лісопереробної діяльності;

Таблиця 2. Стратегічні напрями конкурентоспроможного розвитку лісогосподарського комплексу (мікрорівень)

№	Напрями	Заходи
I	Система фінансування	а) використання альтернативних фінансових джерел (інвестиції приватного бізнесу, страхові фонди, міжнародні гранти, лізинг) шляхом укладання договорів державно-приватного партнерства; б) фінансування на паритетних (державні або місцеві бюджети) засадах створення системи лісових доріг та об'єктів рекреаційно-оздоровчого призначення; в) застосування лізингових операцій
II	Організаційно-виробнича трансформація	а) впровадження систем екологічного та маркетингового менеджменту; б) оптимізація породно-вікового складу лісових насаджень; в) забезпечення якісної охорони лісових насаджень від пожеж, шкідників, хвороб, самовільних рубань; г) екологічна освіта населення та участь громадськості в еколого-економічному розвитку лісогосподарського комплексу
III	Управління якістю	а) постійний моніторинг щодо об'єктивної оцінки лісоресурсного потенціалу та ефективності процесів лісокористування та лісовідновлення; б) впровадження системи відстеження походження деревини; в) лісова сертифікація, стандартизація, аудит і ліцензування; г) модернізація техніко-технологічного обладнання для ефективного здійснення лісозаготівельної, лісокультурної та лісопереробної діяльності
IV	Окремі пріоритети лісокористування	а) залучення в обіг недеревинної продукції, несировинних властивостей і корисностей лісових насаджень; б) диверсифікація діяльності лісогосподарських підприємств; в) співпраця з органами місцевого самоврядування та суб'єктами агропромислового комплексу в несировинних регіонах країни

**Розроблено автором*

г) інші пріоритети лісокористування: залучення в обіг недеревинної продукції, несировинних властивостей і корисностей лісових насаджень; диверсифікація діяльності лісогосподарських підприємств; співпраця з органами місцевого самоврядування та суб'єктами агропромислового комплексу в несировинних регіонах країни.

Висновки. З огляду на результати наукових досліджень, узагальнимо наступні висновки:

- сформовано стратегічні напрями конкурентоспроможного розвитку лісового господарства в наступних аспектах, зокрема, на: а) макроекономічному рівні: удосконалення нормативно-правової бази;

формування ринку лісових продуктів; забезпечення ефективної системи фінансування; здійснення організаційних трансформацій; б) мікрорівні: забезпечення ефективної системи фінансування; здійснення організаційно-виробничих змін; впровадження системи управління якістю; визначення інших пріоритетів лісокористування;

- на кожному із рівнів обґрунтовано відповідні заходи щодо реалізації зазначених стратегічних напрямів конкурентоспроможного розвитку лісового господарства.

Література

1. Шершун М.Х., Дребот О.І. Лісовий сектор Європи у контексті змін форм власності та реформування системи управління лісового господарства. Науковий вісник НЛТУ України, Вип. 22.4. 2012. С. 307-315.

2. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text>.

3. Ярова І.Є. Розвиток еколого-економічних механізмів у системі сталого управління лісогосподарськими підприємствами. Механізм регулювання економіки. 2010. № 4. С.198 – 207.

4. Дубас Р.Г., Дядченко І.І. Теоретичні засади антикризового управління лісокористуванням півдня України. Науково-практичний журнал «Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку», Київ. 2018. №15. С. 66-73.

5. Кичко І.І., Гарус Ю.О. Перспективи розвитку лісового господарства України, Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, №11. 2016. С. 128 – 132.

References

1. Shershun, M.Kh. and Drebot, O.I. (2012), “The forest sector of Europe in the context of changes in forms of ownership and reform of the forestry management system, *Naukovyy visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 22.4, pp. 307-315.

2. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), “State forest management strategy of Ukraine until 2035”, available at:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text> (Accessed 10 Aug 2022).

3. Yarova, I.Ye. (2010), “Development of ecological and economic mechanisms in the system of sustainable management of forestry enterprises”, *Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky*, vol. 4, pp.198 – 207.

4. Dubas, R.H. and Diadchenko, I.I. (2018), “Theoretical foundations of anti-crisis management of forest use in southern Ukraine”, *Naukovo-praktychnyj zhurnal «Problemy innovatsijno-investytsijnoho rozvytku»*, vol. 15, pp. 66-73.

5. Kychko, I.I. and Harus, YU.O. (2016), “Prospects for the development of forestry in Ukraine”, *Visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.O. Sukhomlyns'koho*, vol. 11, pp. 128 – 132.

Стаття надійшла до редакції 25.08.2022 р.